

Kunnskap eller visdom: Livet som en drøm?¹

Julio Garcia Salas²

I følgende artikkel vil jeg prøve å belyse at livet er en forstilling, hvor det som finnes under er intet^{3*}, det blanke ark, eller det som Jacques Lacan kalte for det reelle. Det blanke ark er det som man prøver å dekke over med den såkalte realitet, som ikke er mer enn en drøm. Institusjoner og det livet som skapes er ikke noe annet enn noe som opprettholder den drømmen. Til og med dagens vitenskap som prøver å holde seg borte fra det «subjektive» og som derfor ikke anerkjenner forskerens begjær som Lacan påpekte i Seminar 11 "Psykoanalysens fire grunnbegreber" (1964), er også noe som jobber i samsvar for å opprettholde drømmen. Freud skrev i "Die Traumdeutung" (1900) og i "Einige Nachträge zum Ganzen der Traumdeutung" (1925) at det er bare én nyttig oppgave, og én funksjon, som kan tilskrives en drøm, og det er å passe på at man ikke våkner.

Spørsmålet jeg ønsker å stille med artikkelen, er om klinikken må være med å bidra til at subjektet fortsetter å drømme i sin fantasi bygget av realitet og kunnskap, det vil si i retning av en klinikk for å hjelpe til med tilpasning og å styrke

1. Takk til Heidi Lie Eriksen, Jon Morgan Stokkeland og Kjell Roger Solheim for lesing og kommentarer av opprinnelige teksten. Fond til videre og etterutdanning av psykologer i klinisk psykologi og psykoterapi støttet artikkel med kr.10,000
2. Master i Psykoanalytisk psykoterapi og Ph.D. i Psykoanalyse og kjærlighet ved Universidad Complutense i Madrid. Medlem av Institutt for Psykoterapi (Norge), og av den Lacanianske Skole i Madrid (Spania), og psykolog ved Stavanger Universitets Sykehus. ORCID-0000-0003-4129-6621
3. *Intet er ikke det samme som ingenting. Intet er i seg selv noe. Filosofer som Heidegger og Hegel har skrevet om dette. Matematikk materialiserer dette ved bruk av tegn som «0» og «Ø» eller «{ }» -den tomme mengde-. I artikkelen har «intet» en nær sammenheng med begjæret, som ikke er noe annet enn et forsøk på å fange dette «intet» via en symbolsk representasjon.

ego, eller om subjektet må vekkes med en konfrontasjon med det reelle, det tilfeldige og det såkalt «traumatiske», noe som bidrar til visdom og det å akseptere det ukontrollerbare og ens mest personlige egenskap, ens 'sinthome'⁴.

Lacans hovedbidrag

Det reelle, det imaginære og det symbolske har vært et av de mest sentrale teoretiske bidragene til den psykoanalytiske teorien etter Freud. Selv om jeg mener dette er slik, har de fleste postfreudianere ikke gått i dybden i forståelsen av dette, først og fremst på grunn av den teoretiske vanskeligheten med å forstå innholdet uten å forenkle det, men også fordi det har vært en motstand mot å endre oppfatning i forhold til forståelsen av overføring, tolkning, det ubevisste og de konsekvenser dette hadde hatt for den kliniske rammen.

Jeg kommer ikke til å forklare de tre konseptene i dybden, men jeg vil introdusere dem gjennom å etablere en dialog og en relasjon mellom dem med henblikk på å stille spørsmål om hva som forstås som virkelighet i tillegg til å trekke en linje mellom Lacans begrep om det reelle vs. realiteten. Dette kommer til å hjelpe meg med å bygge opp argumentasjonen for å svare på hovedspørsmålet i artikkelen.

“What is life? A frenzy. What is life? An illusion, A shadow, a fiction, And the greatest good is small; For all of life is a dream, And dreams, are only dreams”. (Pedro Calderon de la Barca)

Livet er en drøm?

«Livet er en drøm» heter et kjent spansk skuespill fra 1600-tallet skrevet av Pedro Calderon de la Barca. Skuespillet stiller spørsmålet «hva hvis det som kalles for livet ikke er det?» Karakteren Segismundo i dette skuespillet blir av sin far satt i en situasjon hvor drøm og virkelighet blandes og det ikke lengre er mulig å vite hva som er hva. Hva hvis livet er en drøm? Hvem påstår at man ikke er i den hulen befolket av skygger som Platon forestilte seg? (Soler, 1988). Hva hvis det man kaller for livet er en drøm som lages for å sove gjen-

4. 'Sinthome' er et konsept utviklet av Lacan og som differensieres fra 'symptom' fordi det omhandler noe som ikke rettet mot en annen og derfor ikke er tolkbart. Det er ikke tegn til noe annet, men bare et spor av en partikulær måte å tilfredsstille seg selv på, en egen 'jouissance', eller en måte subjektet tilfredsstiller seg på i sin egen ubevissthet.

nom det som er ekte? Etter å ha lest Lacan, er dette det sentrale spørsmålet som organiserer og holder i trådene i Freuds skriftlige verk. Der hvor Freud skriver at «man drømmer for å fortsette å sove», leser Lacan at å våkne til virkelighet ikke er noe annet enn noe med samme hensikt (Miller, 1987). Lesning av Lacan i Seminar 11 "Psykoanalysens fire grunnbegreber" om drømmen om "det brennende barnet" presentert av Freud i "Die Traumdeutung", viser tydelig at det å våkne til virkelighet er å fortsette å sove. Lacan nevner i kappittel V at å våkne til den "andre realitet", det reelle, er for traumatisk. Han mener at drømmen om "det brennende barnet" hvor faren blir tatt i armen av sønnen som roper til han "ser du ikke at jeg brenner" og vekker han når sønnens armen brenner i virkeligheten mens han ligger for å bli begravet, handler ikke bare om et ønske om at barnet skulle være i liv. Det handler også om det som vises i den andre scenen som presenteres i farens øyne, hvor han opplever å ha sovet gjennom sønnens sykdom og har latt han dø, og han våkner fra drømmen –som skulle vekke han- for å fortsette å sove når ilden i virkeligheten vekker han fra den andre scenen (den traumatiske) og blander den, fordi den er forferdelig å se. Å våkne i dette tilfellet er å beholde begjæret om å fortsette å sove.

Den Freudianskteoretiske konstruksjonen av det ubevisste sammen med dets forsvarsmekanismer og oppfinnelsen av det psykiske apparatet, i tillegg til konstruksjonen om mytene om driften og Ødipuskomplekset er teorier som viser, i følge Freud, at det man tror man vil, det man tror man er og det man tror man opplever, har en bakside som holdes hemmelig og som samtidig kan ha innvirkning på livet. Lacan jobbet med å vende tilbake til Freud i begynnelsen av hans teoretiske utvikling, for å redde viktigheten av et sentralt begrep i psykoanalysen: «begjæret».

Begjæret er ikke bare noe som skjuler seg og som er vanskelig å få tak på, men også noe som er motoren og som gir liv. Det er ikke en gulrot som man streber etter, men mer en rot som man vokser ut fra, gir en form og gjør at man beveger seg. Begjæret er å anse som noe som forårsaker subjektet. Lacan (1953) koblet på 50-tallet begjæret med språket da han tenkte at det ubevisste er konstituert som et språk. Språket er verktøyet for å ta tak i dette, «talking cure» med Anna O's ord, men også det som forårsaker begjæret. Det er på grunn av at vi snakker og fordi det er en bevegelse fra en signifikant (signifikant) til en annen at man skaper mening, samtidig som man blir utformet av et begjær som alltid kommer til å være en signifikant som man tror kommer til å komme, en signifikant som ikke kommer, men i stedet blir erstattet av en annen. Lacan definerer begjæret som noe som er "metonymisk". Noe som er

i nærheten av det som skulle komme, men som ikke har samme betegnelse og dermed beholdes begjæret. Det er plassen til en signifikant som subjektet er bundet til fordi den ikke kommer, men som gjør at andre signifikanter kommer i stedet for. Subjektet er da bundet til begjæret fordi man er avhengig av dette for å fortsette å skape mening i livet, men også fordi den skaper et hull samtidig som man prøver å fylle tomrommet. Realiteten, historien, er ikke noe annet enn signifikantkjeden hvor talende subjekter skaper mening og betegner ting. Man forstår og dekker mer og mer av det man ikke vet, som et spedbarn som utvikler forståelse og kunnskap og blir voksen. I denne fremgangen forstås verden mer og mer, man skaper mening hvor denne mangler og det er kanskje betryggende, men det er også slik at når assosiasjonen av konsepter er gjort, så er situasjoner og signifikanter mer eller mindre koblet sammen og dette utgjør vanskeligheter med å assosiere dem og binde dem sammen på en annen måte. Dette er det vanskelig å komme utenom for å forstå noe på en annen måte, fordi virkeligheten er skapt og bygget opp slik at den er preget av hvordan delene; signifikantene, henger sammen. Det er det som gjør at virkeligheten kan oppfattes å være en annen når man er i en annen kultur. For Lacan er det derfor viktig å forstå at virkeligheten alltid er preget av noe foreskrevet og fantasmatisk og som har forårsaket hvordan Jeget ble utformet.

Je est un autre – I is another⁵

Lacan presenterte begrepet «speilstadium» i den psykoanalytiske kongressen i 1936. Den teksten ble aldri publisert, men han holdt en ny konferanse om samme tematikken i kongressen i Zurich i 1949 som er publisert med tittel "Le stade du miroir comme formateur de la fonction du Je: telle qu'elle nous est révélée dans l'expérience psychanalytique". Konseptet utviklet han i de første årene av hans teoretiske seminar og denne er forklart grundig i hans Seminar 2 "Le moi dans la théorie de Freud et dans la technique de la psychanalyse". Teorien handler på en forenklet måte om at det er via en annen, en symbolsk annen - språket som legemliggjør seg i en annen- som gir signifikanter av hva man er, hvordan man ser ut og hva man heter, hva man bruker for å identifisere seg selv og slik konstruerer et svar på hvem man er. Det symbolske som er språket skaper det imaginære som gir et bilde av hva verden

5. Je est autre kan ikke oversettes fordi verbene ikke bøyes etter subjektet i det norske språket. «I is another» er feil fra et grammatisk ståsted men ikke i denne situasjonen.

er og hvem en er. Signifikanten gir mening og skaper et bilde som hjelper til slik at spedbarn ikke opplever at kroppen er fragmentert, men gir en helhet og en betydning til spedbarnet. I speilfasen tar personen både avstand fra andre ved å definere at den andre utenfor ikke er en selv. Samtidig blir personen alltid bundet til den andre i speilfasen, da det er via den andre, og signifikantene som kommer fra den andre at en blir en selv. Den der ute er ikke en, samtidig som den der ute snakke om en eller sier noe om en, den definerer en. Den andre som speil, som en annen, men også den andre som jeg. Det er via en annen at man skaper seg selv, da den andre gir rom for at en identifikasjon kan ta plass. "Je est un autre", er et provoserende sitat som Lacan bruker i Seminar 2 og i "Variante de la cure-type" (1955), fra et brev som Rimbaud sendte i 1871 til Izambard. Dette viser ikke bare at man er en annen fordi utgangspunktet var den andre, men også at Jeget ikke tilhører en. Det er ikke "Je suis un autre" "I am another". Når det skrives "Je est un autre" "I is another" er det for å vise at jeget ikke er en, men noe utenfor. Det viser jeget, ikke som agent av handlingen, men som objekt; som en annen⁶.

At vi konstitueres via språket som legemliggjør seg i en annen betyr at man konstitueres av signifikanter, noe som fanger en i dem, og dermed blir man bundet til signifikantene. Men man er også bundet til det som signifikantene ikke fanger. Begge deler, både det som er fanget av signifikanten, og som pleier å være en form for identifikasjon, og det som ikke blir fanget, nevnt av Lacan som «objekt a», gir form til en egen fantasi.

Denne fantasien kalte Lacan for "fantasme" og kan beskrives som en egen drøm, en drøm som man lever i og som skaper en plass i verden for vedkommende. Fantasmen er et eget svar på spørsmålet om den Andres begjær, det vil si, den objektplassen som man inntar foran Andre. Med å stille spørsmål om sannhet om Jeget og realiteten kommer man i nærheten av den erfaring Segismundo blir satt i, hvor grensen mellom virkeligheten og egen drøm er utydelig. Lacan prøvde å rydde opp i dette ved å introdusere det «reelle» som noe annet enn realiteten.

Jeg skal forsøke å forklare dette nærmere med et eksempel.

6. For eksempel, vi tror at vi kommuniserer med hverandre ved bruk av språket. For Lacan, var Freuds oppfinnelse at vi blir snakket mens vi snakker, som i forsnakkelser, og dette skjer selv om vi ikke mener å si de uttalelsene vi kommer med, det skjer til tross for oss. Vi blir kommunisert hvor vi står og hvem vi er uten at vi vil det. En analyse er ikke noe annet enn å gjøre erfaring med å bli snakket mens vi snakker -i fri assosiasjon- for å kunne oppdage oss.

Behandling av det reelle via det symbolske, eller realiteten som en forstilling

Eksempelet som Freud bruker i kapittel 7 av «Die Traumdeutung» (1900), viser til den mytiske stunden med spedbarnets første skrik, det skriket som moren gir mening til. Skriking kan forstås som en signifikant, det vil si noe som er uttrykt uten at det trenger å bety noe. Men dette blir tolket og dette skaper en signifikat (signifie) i den andre, noe som har en mening og en betydning. Med andre ord; slik blir utsagnet betegnet. Så spedbarnets skrik trenger ikke å bety noe, men den første Andre, som pleier å være moren, gir en mening til skriket og dette gjør at babyen kommer inn i en symbolsk verden bygget av språket og hvor det grunnleggende er det som Lacan kaller for den «Andres begjær». En tenker at spedbarnet kanskje er sultent, eller kaldt, eller det trenger å bli skiftet på. Med andre ord, skriket blir tolket som at spedbarnet vil ha noe og at noe skal gjøres. Lacan tenkte i begynnelsen at dette handlet om et rop etter den andres blick og tilstedeværelse. Men dette er allerede en tolkning. Om man er konsekvent, er hvert eneste svar på skrikingen en tolkning av noe som kanskje ikke betyr noe, men driften blir tolket og dermed er man i språkets og begjærets dimensjon, hvor det som kan sees som instinktive nødvendigheter ikke eksisterer, men dette er i stedet begjæret. Lacan følger Hegel og kobler kastrasjon med at det talende subjektet erstatter ting med signifikanter. Han sier i Seminar 17 "L' envers de la psychanalyse" at den som er den reelle far, den som kastrerer er språket, da dette introduserer et hull i relasjonen mellom ting og subjektet. Dette skiller Lacan fra postfreudiansk analyse, hvor de opprinnelige objekter er sentrale. Subjektet har ikke en relasjon til objekter hvis dette ikke er via signifikanter. Dermed er den opprinnelige relasjonen til objektene, det de fanger og ikke fanger opp via signifikanter. Det opprinnelige objektet som for eksempel mange plasserer som moren, har aldri vært der, da moren ikke har vært tingen heller. Tingen er intet* og derfor begynner Lacan å bruke topologi som et forsøk på å fange et objekt som ikke finnes, uten å prøve å fange objektet med en signifikant som «dreper» denne. Freud (1926) beskriver i kapitlet VIII i "Hemmung, Symptom und Angst" at objektet ikke er noe annet enn sitt eget fravær. I virkeligheten, ifølge Lacan, som er enig med Freud i dette, er tingen borte da det har blitt forsøkt fanget i språket og det en prøver å symbolisere gjennom dette, men det er noe som ikke blir fanget. Det er noe som blir utenfor, og dette «resten» er det reelle.

Språket, det symbolske og signifikanten skaper det imaginære som gir et

bilde av verden. Det skapes mening og virkeligheten blir forstått. Realiteten er da skapt av det symbolske og det imaginære som Lacan til sammen kaller for en «forstillelse» (semblant) (Miller, 1998).

Tryllekunsten til signifikanten er å skape en verden, en realitet, som om det hele var et skuespill. Det er dette man kan erfare med en god roman, en god film eller et teaterstykke. Marius von Mayenburg gir et godt eksempel på dette med sitt stykke «Perpleks», hvor bevegelsen fra en signifikant til en annen i fortellingen tar forskjellige retninger og skaper forskjellige historier og dermed blir meningen og betydningen flyttet kontinuerlig, med mål om å skape perpleksitet i den som ikke klarer å forstå stykket. Man klarer ikke å forstå det som skjer, men det som vises til slutt er at når signifikatene forsvinner, kommer strukturen frem og der er det intet*.

Realiteten er bygget opp av løgner eller for å presisere halvsannheter som gir mening til livet og ting. Man skriver halvsannheter fordi det reelle er utenfor, og det er en del av sannheten som ikke fanges opp av språket. Lacan definerer det reelle som det "umulige" i begynnelsen av 60 tallet. Han mener at det reelle er det som ikke opphører å ikke vises, ikke opphører å ikke (re) presentere seg. Det som vises er realiteten og på denne måten blir dette et slør for det reelle. Driften, det reelle, er da erstattet hos Lacan med en fantasi, en mening og betydning om at skriket betyr noe. Noe er tapt for alltid eller dekket over, når det symbolske er brukt for å forstå. Det reelle, kan hevdes har med sakensnatur å gjøre, til og med av det språklige. Men vi har ikke tilgang til dette hvis det ikke er via språket og det symbolske og dette skaper dermed to planer for mennesker. Disse kalles for "å ha" og "å være". Som følger av at vi har disse to planene kan vi ha en idé om at vi har et liv og at vi tenker at vi "eier" eller "er" noen. Uten språket, hadde disse planene blitt til et, og man hadde hatt direkte kontakt med "naturen". Dette gjør at når man tenker på et menneske, tenker man på en person som har en kropp, og ikke en person som er en organisme. En person og en kropp som noe som ikke har samme betydning, men at en person må eie eller leve i en kropp. Proust (2000) viser dette bra når han skriver at man vet at man er i en kropp når man blir syk. Det vil si at man oppdager at man ikke er ett med kroppen. Psykoser viser også tydelig at personen og kroppen ikke er ett, og at kroppen til og med kan oppfattes som noe fremmed. For Lacan er kroppen den Andre. Språket ødelegger det naturlige og skaper samtidig vår symbolske natur. Språket gjør at mennesker kan etablere en relasjon. Lacan forklarer at språket medfører at mennesker ikke blir i den instinktive/naturlige verden som et dyr. Dyrene blir der frem til de kommer i kontakt med språket og begynner å respondere på den Andres

begjær. Naturloven, instinkter blir påvirket av en annen lov, den signifikante loven som er ikke noe annet enn språket hvor man må tolke for å forstå. Det er dette som gir muligheten for talende subjekter til å forstå at man er dødelig, og man for eksempel kan bli engstelig for dette. Naturen er da tapt i realiteten for det talende subjektet da dette er preget av et "Jeg" som forstår og tolker. Derfor kan det skrives at det er det symbolske som utgjør det imaginære (våre fantasier) og den såkalt realiteten kan forstås som en ny drøm.

Om begjæret og etikk, eller hva gjør vi med den drømmen?

I begynnelsen av artikkelen stilte jeg et spørsmål om vår konkrete oppgave i det kliniske arbeidet og i hvilken retning vi burde forstå denne. Med andre ord, hva gjør vi med subjektens hoved drøm eller fantasi? Er det vår jobb å tilpasse denne eller er det vår jobb å vekke subjektet med en konfrontasjon med det reelle, det tilfeldige og det såkalt «traumatiske»? Handler det om å ta med seg kunnskap om atferd, følelser og seg selv med en bevisstgjøring, eller handler det om å oppleve og akseptere det ukontrollerbare og ens mest personlige egenskap; ens symptom? Handler det om å vekke subjektet eller handler det om å fylle drømmen slik at subjektet fortsetter å sove?

Utgangspunktet for at en person kommer til behandling er at det bildet en har av seg selv, har blitt endret og dette har skapt ubehag. Det bildet har forandret seg fordi noen har sagt noe eller en har erfart noe som har konfrontert en. Det kan være at en har mistet noen eller at en ikke kjenner seg igjen i noen situasjoner. En har funnet fremmede ting ved seg selv og fått beskjed av andre om at en ikke ligner på seg selv lengre. Personen kommer fordi vedkommende går gjennom en personlig krise, hvor han/hun opplever en misforståelse med seg selv eller andre.

Realiteten som man kjenner den har endret seg noe og dette har skapt en opplevelse av at livet ikke er håndterbart og dette har blitt ubehagelig og vanskelig. Miller (2008) definerte krise som «det reelle når det er umulig å binde, å dominere eller kontrollere». Dette skjer når det symbolske apparatet viser seg impotent til å behandle eller moderere det reelle. Noe i "bagasjen" en hadde fra før, i ens erfaringer, relasjoner og kunnskap har vist seg å komme for kort i en konkret situasjon. Spørsmålet som ble stilt i begynnelsen kan gjenskrives nå som følger:

Må vi gi mer symbolske elementer til pasienten for å håndtere situasjonen eller må vi vise at den symbolske strukturen i noen tilfeller uansett kommer til å vise seg manglende og dermed vanskelig å håndtere?

For å svare på dette, er det viktig å ta i betraktning hva hver enkelt kan tåle i den fasen de er i, men en tenker at pasienter som ikke er nevrotisk strukturert hadde hatt vansker med å tåle en intervensjon som ikke er stabiliserende, da de trenger å skape en forståelse av det som skjer ved bruk av mening og symbolske elementer. Det vil si at her jobbes det mer på et nivå hvor målet er å skape et symptom – til og med gjennom en vrangforestillingen – som kan ramme inn og gi struktur. Dette er en motsetning til de som er nevrotisk strukturert. Her tenker en at det er viktig å vise dem at den symbolske strukturen uansett kommer til å vise seg manglende i noen situasjoner.

Det siste forslaget kan oppfattes negativt og lite hjelpsomt og kanskje går dette i retning av det som er vanskelig å høre på og akseptere. Jo mer vi gir plass til en sånn ide, jo mindre sikkert blir ting og det vanskeligste blir å føle seg trygg. Samtidig kan dette gi en frihet i ens hovedfantasi og drøm som kan gjøre at det å miste kontrollen og oppleve det tilfeldige og det meningsløse, kan erfares som noe annet enn tap, og istedet som en mulighet for å skape noe. Jo mer en jobber i en retning av å bevisstgjøre, i retning av å gi kunnskap, jo mer er en med på å bygge en hovedfantasi og en drøm om at «alt kan skrives». Drømmen om at alt som er ubevisst kan komme til bevissthet, hvis en kjenner seg selv, er i retning av å være «herre i eget hus», «sjef i eget liv». På denne måten dekkes hoved mangelen som Freud kalte for kastrasjon, det vil si at det benektes, og en blir sårbar for at hvis hendelser ikke tar mening i retning av det en tror, en ny krise kan oppstå. Når meningen er mer koagulert, jo lettere er det at meningsløshet blir mindre tolerert, da den forkastes. Vår jobb er ikke å styrke Ego, men det motsatte. Jo svakere Egoet er, jo mer subjektet, begjæret, tar plassen. Je est un autre betyr ikke bare at det er via en annen at en oppfinne seg selv. Men det også betyr at "jeg" finnes der hvor Jeget ikke er, der hvor "jeg" er begjæret, ikke et Jeg som er bevisst. Bevissthet feltet er ikke noe annet enn en falsk trygghet.

På grunn av dette må vi i klinikken peke på årsaken, mot det meningsløse, det reelle det som er traumatisk. Dette gjøres gjennom relasjon eller overføring, men ikke for å få pasienten til å lære seg å komme i "nære" eller "ekte" relasjoner med andre, noe som kan oppfattes som forsøk på å normalisere eller tilpasse, men som et instrument som kan hjelpe pasienten med å etablere en annen relasjon til seg selv og dette kommer selvfølgelig til å endre relasjonen til andre. Vi må ikke tro at vi har en fastlåst oppskrift på hvordan den andre burde komme i relasjon eller hvor nær den burde være, da dette er ikke noe annet enn en mening blant mange, det er en fordom. Hvordan folk relasjoniserer seg med andre er alltid en oppfinnelse hvor det normale ikke finnes.

Det er det Lacan kalte i Seminar XX "Encore" for "il n' y a pas de rapport sexuel". Der hvor "Relasjonen" –med stor bokstav- ikke tar plass, må en oppfinne den selv. Det vil si, der hvor relasjonen, som burde være, ikke er, må man skape den på sin måte, på sin partikulære måte og med sitt 'sinthome'.

Å fastholde en realitet er å suggesjere pasienten i én retning. Jeg tenker at psykoanalysen er en omveltning eller en revolusjon mot en fastlåst mening, den mening som den Andre sosiale vil ha. I mitt perspektiv gir dette oss et blikk på hvilken retning vi skal peke på i klinikken, rettet mot subjektet og den vi jobber sammen med, med sitt begjær. Dette er en etisk og ikke en moralistisk retning. Vi jobber ikke for å opprettholde sosial konformisme og tilpasning, og for å styrke Jeget, da dette er å forsøke å forkaste begjæret. Det er umulig å leve uten en drøm, en fantasi, men denne må rystes av og til, uten at konsekvensene trenger å bli så traumatiske.

Referanser

- Calderón de la Barca, P. (1985). *La vida es sueño*. Madrid: Anaya.
- Freud, S. (1900). Die Traumdeutung. *Gesammelte werke II-III*, 1-642. PEP.
- Freud, S. (1925). Einige nachträge zum ganzen der Traumdeutung. *Gesammelte werke I*, 561-573. PEP.
- Freud, S. (1926). Hemmung, symptom und angst. *Gesammelte Werke XIV*, 113-205. PEP.
- Lacan, J. (1978). Le moi dans la théorie de Freud et dans la technique de la psychanalyse. I Miller, J. (Ed.). *Le Séminaire, livre II*. Paris: Seuil. (1954- 1955).
- Lacan, J. (2004). Psykoanalysens fire grundbegreber. *Seminar XI*. I Miller, J. (Ed.), Rasmussen, R. (overs.). Politisk revy: København. (1963-1964).
- Lacan, J. (1991). L'envers de la psychanalyse. I Miller, J. (Ed.). *Le Séminaire, livre XVII*. Paris: Seuil. (1969-1970).
- Lacan, J. (1975). Encore. I Miller, J. (Ed.). *Le Séminaire, livre XX*. Paris: Seuil. (1972-1973).
- Lacan, J. (1985). Talens funksjon og språkets felt i psykoanalysen. I Solheim, K. (overs.) *Det symbolske*. Oslo: Gyldendal. (1953).
- Lacan, J. (1970). Le stade du miroir comme formateur de la fonction du Je: Telle qu'elle nous est révélée dans l' expérience psychanalytique. *Écrits I*. (2 ed.). Paris: Seuil. (1949).
- Lacan, J. (1970). Variante de la cure-type. *Écrits I*. (2 ed.). Paris: Seuil. (1955).
- Miller, J. (1984). Despertar. *Matemas I*. Buenos Aires: Manantial.
- Miller, J. (1988). *The financial crisis*. (Overs.) Jauregui, J. http://www.lacan.com/symptom/?page_id=299
- Proust, M. (2001). *De la imaginación y del deseo*. Barcelona: Península.
- Soler, C. (1988). Acerca del sueño. (Om drømmen). *Finales de análisis*. (Avslutninger av analyser). Buenos Aires: Manantial.
- Von Mayenburg, M. (2000). *Perplex*.

Abstract

Knowledge (reality) or wisdom (truth)? Life is a dream1

The purpose of the article is to show life as a “semblant” where what is hidden is what Lacan called “the real” that is something different from reality. Reality for Lacan is nothing more than a continuation of dreams. With this in mind it is questioned if the clinic should help the subject to adapt to reality or to accept the uncontrollable and the most personal we can have that it is our symptom, a trace of the real in the subjects body.

Keywords: Lacan, The real, science, dream, truth